

4 Den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen ved Universitetet i Tromsø¹

Ann Ragnhild Broderstad Forsker, dr.med, overlege
Senter for samisk helseforskning, Universitetet i Tromsø
Medisinsk klinikk, Universitetssykehuset Nord Norge, Harstad

Else Grete Broderstad Forsker, dr. polit.
Senter for samiske studier, Universitetet i Tromsø

Sammendrag

Kapitlet gjør et dypdykk i den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen ved Universitetet i Tromsø, fordi dette er den forsknings- og utdanningsinstitusjonen i landet som er størst i omfang og bredde når det gjelder samiskrelatert forskning. Gjennomgangen viser en bred interesse for samiskrelatert forskning. Selv om det faktiske antall samiskrelaterte doktorgrader er mange ganger lavere enn det totale antall, har den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen pr. femårsperiode 1990–2009 hatt godt og vel samme økning som den totale økningen ved universitetet. Samtidig har noen fagområder i undersøkelsesperioden lyktes bedre enn andre når det gjelder å få gjennomført doktorgradsprosjekter. Årsakene kan være mange og sammensatt. Biologi/fysiologi, medisin og helseforskning, historie og arkeologi er de fire største fagområdene når det gjelder samiskrelatert doktorgradsproduksjon. Selv om det er et klart større antall doktorgrader totalt sett blant naturvitere og medisinere enn tilfellet er blant humanister, samfunnsvitere og jurister, er det verdt å merke seg at den samiskrelaterte produksjonen innenfor fagene rettsvitenskap og humaniora utgjør henholdsvis 25 % og 21 % av den relevante totalandelen for disse fagene. Dette kan ses i sammenheng med at historie, arkeologi og rettsvitenskap er fagfelt som har påtatt seg et særlig ansvar for samisk forskning, der langvarig satsning i form av eksplisitte strategier og personellmessig oppbygging har gitt resultater. Ved fagmiljøene i samisk språkvitenskap, språk og litteraturvitenskap og samisk språkteknologi er rekrutteringssituasjonen en annen enn ved andre fagområder. Her er det særlig viktig å arbeide med forskerrekruttering og tilrettelegging for å sikre flere doktorgradsarbeider. Som grunnlag for planlegging, nye satsninger og prioriteringer bør det utarbeides jevnlige oversikter/analyser over den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen både for UiT, på nasjonalt plan og i en nordisk sammenheng.

¹ Takk til Hildegunn Bruland for kommentarer til manuskriptet.

4.1 Innledning

I dette kapitlet vil vi drøfte utviklingen av samisk forskning, konkretisert til avlagte doktorgrader ved Universitetet i Tromsø (UiT) i perioden 1990–2010. Selv om doktorgradene formelt er avlagt ved UiT, er flere av dem gjennomført ved andre høyere forsknings- og utdanningsinstitusjoner, som for eksempel Samisk høyskole i Kautokeino. Når det gjelder en mer fullstendig oversikt over samisk og samiskrelatert forskning, viser vi til det pågående arbeidet til Butenschøn-utvalget, som på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet og i samråd med Sametinget utreder en rekke forhold knyttet til samisk forskning og høyere utdanning. Utredningen skal ferdigstilles ved utgangen av 2011. I forbindelse med utredningsarbeidet har NIFU² gjennomført en omfattende kartlegging av samisk forskning og høyere utdanning ved alle relevante forskningsmiljø i Norge etter mønster av den nasjonale nordområdekartleggingen. Blant annet kartlegges forskningsprosjekter, personalressurser, finansieringskilder, studietilbud, forskerrekutteringssituasjonen, forskningstema og forskningsnettverk. NIFU-kartleggingen gir oss et grunnlagsmateriale og bidra til statistiske tall på det samiske forskningsområdet, tall som fram til nå ikke har vært tilgjengelig.

En avgrensning til doktorgradsarbeider kan synes vel snevert, da samisk forskning er langt mer omfattende enn dette, og skjer ved langt flere institusjoner enn Universitetet i Tromsø. Men vi velger i denne omgang å gjøre et dypdykk i doktorgradsproduksjonen ved den forsknings- og utdanningsinstitusjonen i landet som når det gjelder samiskrelatert forskning, er størst i omfang og bredde, og som også har et nasjonalt ansvar for dette forsknings- og utdanningsfeltet. Som en følge av Stortingets behandling av St.meld. 34 (2001–2002) *Kvalitätsreformen om høyere samisk utdanning og forskning* ble universitetet tillagt et nasjonalt ansvar for samisk og urfolksrelatert forskning, utdanning og formidling. I lys av dette kan det være nyttig å gjennomgå universitetets doktorgradsproduksjon, sett ut fra et samfunnsansvar for høyere utdanning. Dessuten utgjør doktorgradsutdanningen en viktig plattform for videre forskningssatsninger. Hvilke prioriteringer UiT gjør, vil ha stor betydning for hele forsknings- og utdanningsfeltet. Vi gjør oppmerksom på at vi i denne oversikten ikke inkluderer oversikter over samiskrelaterte forskerstillinger og gjennomførte og pågående samiskrelaterte forskningsprosjekter, fordi dette, i likhet med en nasjonal oversikt over relevante doktorgradsarbeid, forventes å framgå av NIFU-kartleggingen.

I vår gjennomgang av doktorgradsproduksjonen ved UiT anvender vi begrepet samiskrelatert forskning. Med dette mener vi forskning som omhandler samiske forhold, med både disiplinære, flerfaglige og tverrfaglige tilnærminger. Tematisk favner samisk forskning bredt. I vår oversikt inkluderes derfor forskning innen samfunnsvitenskap, humaniora, rettsvitenskap, biologi og fysiologi, medisin og helsefag. Samisk forskning kan videre forstås ut fra flere dimensjoner: et institusjonsfokus (hvor utføres forskningen), et innholdsfokus (hva forskes det på) og et relevansfokus (til hvilket formål). I tillegg kan man i noen sammenhenger velge å spørre om hvem som utfører forskningen. Det er særlig aktuelt i de

² Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning har statistikkansvaret for universitets-, høyskole- og instituttsektoren.

tilfeller da søkelyset settes på behovet for å rekruttere samer til forskningen.³ I denne artikkelen har vi lagt til grunn en bred forståelse av hva samisk forskning er, og valgt et innholdsfokus der vi ser på utviklingen av produksjonen av samiskrelaterte doktorgrader ved Universitetet i Tromsø.

Formålet med kapitlet er å se på utviklingen av doktorgradsproduksjonen ved UiT innen samiskrelaterte tema og problemstillinger. Den generelle doktorgradsproduksjonen har økt kraftig i den 20-årsperioden vi studerer, og UiT har nesten doblet antall disputaser fra 2006 til 2009, selv om det var en liten nedgang i 2010.⁴ Vi forventer å finne en lignende tendens når det gjelder samiskrelaterte doktorgrader, og vi ønsker å se på forholdet mellom den generelle og den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen. Selv om vi ikke har kunnet gå i dybden når det gjelder de miljø som har lyktes med å få fram samiskrelaterte doktorgradsarbeider, vil vi i tillegg ta opp noen forhold som synes å karakterisere disse fagmiljøene. For å drøfte dette vil vi først kort gjøre rede for hvilke data vi har lagt til grunn for undersøkelsen. Videre vil vi redegjøre for utviklingen av doktorgradsproduksjonen, herunder fordeling på fagområder, og andel av samiskrelatert forskning i forhold til fagområdenes relevante totalandel.

4.2 Innsamling av data

Det har så langt ikke vært utarbeidet egne oversikter over samiskrelaterte doktorgrader. Derfor har vi for hvert enkelt år i 20-årsperioden 1990–2010 gjennomgått universitetets egen doktorgradsoversikt.⁵ Det tas imidlertid forbehold om at vi kan ha oversett arbeider som skulle vært inkludert. Vi har også inkludert noen arbeider som i mindre grad berører samiske forhold, men i de tilfellene har vi likevel ansett disse som relevante for vårt formål. Selv om det kan være arbeider som er oversett, mener vi oversikten gir et representativt bilde av utviklingen innenfor fagområdene. Samlet sett for hele denne 20-årsperioden har vi registrert at det er avlagt 72 samiskrelaterte avhandlinger.

Avgjørende for hvilke doktorgrader som har blitt tatt med, er hvorvidt avhandlingene har et eksplisitt søkelys på samiske forhold og urfolksforhold, ikke hvorvidt det er samer som har tatt doktorgraden. Vektleggingen av samiske forhold behøver imidlertid ikke å være gjennomgående. I de tilfeller hvor avhandlingen for eksempel er en artikkelsamling, stiller vi ikke krav om at alle artiklene skal ha hovedvekten på samiske tema. Avhandlinger som tar for seg flerkulturelle forhold, herunder samiske, er tatt med, fordi samisk kultur og samfunnsforhold alltid vil stå i en relasjon til omkringliggende kontekster. Det er et viktig poeng at den samiskrelaterte kunnskapen vil ha relevans både for samisk samfunnsbygging og for det øvrige samfunnets behov. Naturvitenskapelige avhandlinger innen biologi og fysiologi

³ Det vises til Stordahl 2008 for en inngående debatt om betydningen av høyere utdanning og forskning i samisk kunnskaps- og institusjonsbygging, samisk forsknings rolle og forskningsparadigmer.

⁴ Mens det i 2009 var 115 som disputerte, var tallet året etter 96, jf. UiTs egne nettsider.

⁵ Se liste over alle doktorander ved UiT 1973–2010:

http://www2.uit.no/ikbViewer/page/ansatte/organisasjon/artikkel?p_document_id=224371&p_dimension_id=88199&p_menu=42374&p_lang=2

som inneholder studier av rein, og som blant annet ser på beiter, ernæring og biologiske rytmer, inkluderes fordi slike studier er viktige for reindriftnæringen.

I første del av drøftingsdelen gis det en oversikt over fagområdene enkeltvis. Noen beslektede fag har vi valgt å slå sammen, slik som kunsthistorie og etnografi, og planlegging, politikk og sosiologi. Dessuten er språkfagene (språkvitenskap, lingvistikk, kultur og litteratur) slått sammen i en kategori.

I andre del av drøftingsdelen sammenligner vi så den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen med den øvrige produksjonen, inndelt i faglige disipliner for å få synliggjort andel samiskrelatert produksjon i forhold til den relevante totalproduksjonen. Vi har valgt å gjøre følgende disiplininnndeling:

- naturfag: biologi/fysiologi
- humanistiske fag: arkeologi, filosofi, historiefagene, religionsvitenskap og språkfagene
- medisin og helsefag
- rettsvitenskap
- samfunnsfagene: antropologi, pedagogikk, statsvitenskap, planlegging og sosiologi

I tellingene for hvert fagområde inngår de tidligere doktorgradene, dr.philos. og PhD-utdanningene.

Av kapasitetshensyn vil kapitlet ikke ta for seg avlagte hovedfags- og mastergrader, da dette ville ha krevd en langt større innsamlingsinnsats enn det vi har kapasitet til. Imidlertid antar vi at denne produksjonen har vært og er forholdsvis stor og dessuten økende blant annet som en følge av at programmet Masters in Indigenous Studies – MIS-programmet – ble igangsatt i 2003. I flere masterutdanninger inngår dessuten samiske emner som en integrert del av studieplanene.⁶ Illustrerende er faget samerett, som er obligatorisk på masterstudiet i rettsvitenskap.

6 Oversikt over UiTs studietilbud med samiske emner som en integrert del av studieplanen finnes på følgende nettside:

http://www2.uit.no/ikbViewer/page/ansatte/organisasjon/artikkel?p_document_id=216808&p_dimension_id=88182&p_menu=42374&p_lang=2

4.3 Resultat- og drøftingsdel

4.3.1 De lange historiske linjer

Universitetet i Tromsø ble etablert i 1972. Men de samiske utdanningshistoriske linjer kan trekkes enda lengre tilbake i tid, til Trondenes seminar, som ble etablert i 1826, via den samisketnografiske forskningen ved Tromsø museum og Tromsø lærerskole til Universitetet i Tromsø. Hensynet til den samiske befolkningen og behovet for samisktalende lærere var avgjørende for at Trondenes seminar ble opprettet (Aarbakke og Jensen 2011). Et av hovedargumentene for å etablere et universitet i Nord-Norge var å øke andelen ungdom med høyere utdanning i landsdelen. Det var også et uttrykt ønske at samisk ungdom skulle søke til det nye universitetet. Allerede i 1962 heter det i Stortingsmelding 91 i diskusjonen om en selvstendig institusjon for høyere utdanning på universitetsnivå for Nord-Norge at forholdene ligger til rette for flere fag, bl.a. realfag og samisk språk og kultur. Også Ruud-komiteen⁷ pekte på at samisk språk og kultur var et område som Tromsø måtte få hovedansvar for, både innen forskning og undervisning (Fulsås 1993: 30, 41).

I jubileumsboka for universitetets 25-årsmarkering poengterer Fulsås at universitetsetableringen muliggjorde en nasjonal satsning på dette området, og at NAVFs⁸ minoritetsforskningsprogram – “Samisk og kvensk: historie, språk og kultur” i særlig grad bidro til dette (ibid.: 253), noe som også delvis gjenspeiles i finansieringen av samiskrelaterte doktorgrader. Flere av doktorgradsarbeidene som ble igangsatt i begynnelsen av vår undersøkelsesperiode, hadde NAVF-finansiering, andre hadde dessuten finansiering fra andre forskningsråd. I anledning UiTs 25-årsjubileum i 1993 påpeker Fulsås den svake rekrutteringssituasjonen særlig for samisk språk. I den samiske institusjonsbyggingen har etterspørselen etter samiskspråklige personer vært stor, og det er “få personer med samisk bakgrunn og med samisk morsmål som har utført større vitenskapelige arbeid” (ibid.: 254). Målt i avlagte doktorgrader i språkfagene synes dette fortsatt å være situasjonen 18 år etterpå.

4.3.2 Den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen

Første doktorgrad ble avlagt ved Universitetet i Tromsø i 1973 ved Seksjon for tysk. Antallet doktorgrader har økt jevnt gjennom 40 år. I 2010 ble det avlagt 96 doktorgrader, mens 2009 foreløpig er toppåret, med totalt 115 avholdte disputaser. Inntil 1990 var det få doktorgrader som omhandlet samiske temaer. I denne gjennomgangen av doktorgradsproduksjonen over en 20-årsperiode ser vi imidlertid en generelt jevn økning (tabell 1). Derimot er det store forskjeller mellom fagområdene. Det er tydelig at noen fagområder har lyktes bedre enn andre

⁷ Komiteen som ble nedsatt i 1963 for å vurdere behovet for å sette i gang utdanning på universitetsnivå i Tromsø. Komiteen ble ledet av Johan T. Ruud, rektor ved Universitetet i Oslo 1958–63 (Fulsås 1993: 35).

⁸ Tidligere var Norges allmennvitenskapelige forskningsråd (NAVF) en av fem norske forskningsråd. I 1993 ble alle omorganisert til Norges forskningsråd.

når det gjelder den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen. Mulige årsaker til slike forskjeller vil vi diskutere i oppsummeringen.

Som det framgår av tabell 1, var det i femårsperioden 1990–1994 fremdeles samlet sett få avlagte samiskrelaterte doktorgrader ved UiT. Historie kan vise til tre doktorgrader, mens en til to doktorgrader ble avlagt både i antropologi, arkeologi og biologi/fysiologi. Fra og med 1995 avlegges det flere doktorgrader, og dette skjer innen flere fagområder.

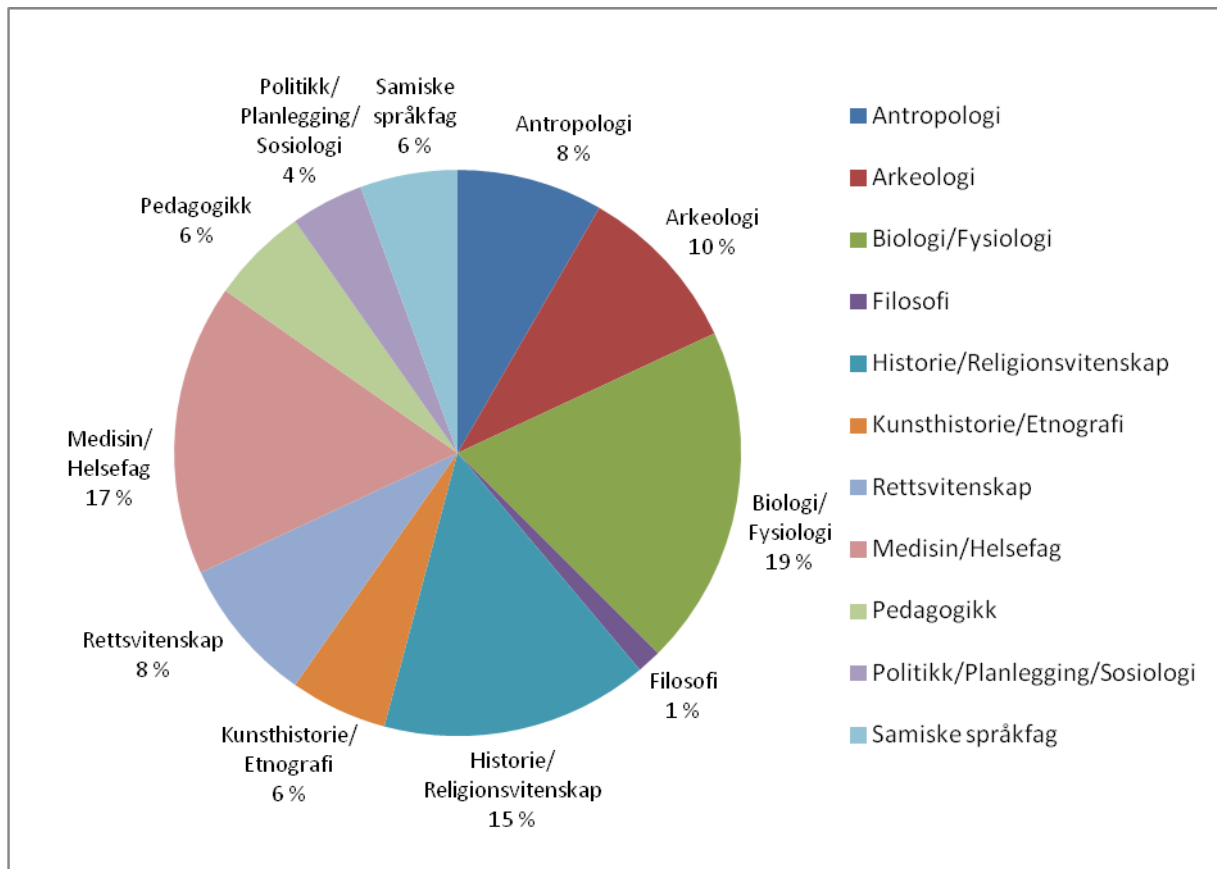
Tabell 4.1 Oversikt over avlagte samiskrelaterte doktorgrader inndelt i 5-årsperioder.

	1990– 1994	1995– 1999	2000– 2004	2005– 2009	2010 *
Antropologi	1	1	1	3	
Arkeologi	2	1	3		1
Biologi/fysiologi	1	4	5	3	1
Filosofi		1			
Historie og religionsvitenskap	3	1		5	2
Kunsthistorie og etnografi			3		1
Medisin og helsefag		1	3	7	1
Pedagogikk		1	1	2	
Politikk/planlegging/sosiologi		2		1	
Rettsvitenskap		1		3	2
Språkfag			2	1	1
Sum:	7	13	18	25	9

* 2010 er tatt med som for å vise en mulig trend for neste femårsperiode, 2010–2014

Prosentfordelingen for avlagte samiskrelaterte doktorgrader mellom de ulike fagområder i perioden 1990–2010 er vist i figur 1. De fagområder som har flest samiskrelaterte doktorgrader, er biologi og fysiologi, medisin og helsefag samt historie og religionsvitenskap, med henholdsvis 19 %, 17 % og 15 % av den totale produksjon. Lavest andel har fagområdene politikk/planlegging/sosiologi og filosofi med 4 %, og 1 %. Dessuten er det verdt å merke seg at samiske språkfag ikke utgjør mer enn 6 % av den samiskrelaterte totalen.

Figur 4.1 Oversikt over prosentvis fordeling av samiskrelaterte doktorgrader

4.3.3 Fagområdene

Innenfor biologi og fysiologi har det vært en jevn produksjon av samiskrelaterte doktorgrader gjennom hele perioden fra 1990 og fram til 2010. Det har for det meste vært naturvitenskapelige avhandlinger om reindrift, dvs. avhandlinger innenfor tradisjonelle kvantitative fagområder. Produksjonen har vært økende, selv om det er en liten tilbakegang i siste del av perioden. Totalt har vi registrert 14 doktorgrader i denne 20-årsperioden, noe som utgjør 19 % av de totale samiskrelaterte doktorgradene. Doktorgradsarbeidene har hatt forskningsråds- så vel som universitetsfinansiering. Dessuten har flere mottatt forskningsmidler avsatt over reindrifftsavtalen.⁹

Vurdert ut fra en relativt høy medisinsk og helsefaglig doktorgradsproduksjon var det, uttrykt i avlagte doktorgrader, liten vektlegging av samiske forhold i første del av vår undersøkelsesperiode. Fram til 2005 ble det avlagt fire doktorgrader, mens det etter 2005 er

⁹ Det tidligere reindriffts fagråd, nåværende styret for forskningsmidler over reindrifftsavtalen prioriterer hvilke prosjekter som skal støttes. Det har de siste år vært avsatt omtrent 5 mill. kr årlig til forskning, og ordningen administreres av Reindrifftsforvaltningen.

avlagt åtte doktorgrader med søkelys på samisk helse. Medisin og helsefag utgjør 17 % av den samlede samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen. Blant annet innenfor fagene arkeologi og historie er det uttrykte samiskrelaterte faglige målsetninger og satsninger, men det har ikke vært tilfelle for helsefagene. Bakgrunnen for den økte produksjonen av doktorgrader relatert til samiske spørsmål er i hovedsak at det er opprettet et eget Senter for samiske helseforskning (2001). Senteret er finansiert av midler fra Helse- og omsorgsdepartementet. Senteret er lokalisert ved Institutt for samfunnsmedisin, Det helsevitenskapelige fakultet. Totalt er det avlagt seks doktorgrader ved senteret i perioden 2005–2010, alle med søkelys på samisk helse og levekår. To av stipendiatstillingene har vært finansiert av senterets egne driftsmidler, de resterende er finansiert av Helse Nord, Helse Finnmark og Helse og rehabilitering.

Som en del av urfolks- og minoritetshistorie har samisk historie i mange år vært et hovedsatsningsområde, og historiefaget ved UiT har dessuten et nasjonalt ansvar for samisk historieforskning. I tillegg til at urfolks- og minoritetshistorie er et eget forskningsfelt, er samisk historie inkludert i andre forskningsfelt, som nordområdehistorie. I historieoversikten her inkluderes også to avhandlinger i religionsvitenskap fordi historie og religionsvitenskap i dag er slått sammen som en følge av fusjonen mellom UiT og den tidligere Høgskolen i Tromsø. Historie og religionsvitenskap utgjør dermed 15 % av den samiskrelaterte totalen.

Også for faget arkeologi har samisk forskning vært et hovedsatsningsområde i hele den perioden vi tar for oss. Dette gjenspeiles i sju samiskrelaterte arkeologi-avhandlinger, en andel på 10 % av den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen. I samme periode er det innenfor arkeologi avlagt totalt 16 doktorgrader. Arkeologisk forskning i nordområdene og i en nordskandinavisk kontekst vil forøvrig i mange tilfeller måtte legge vekt på samisk forhistorie, samtidig som forskning på samisk fortid må ta opp de relasjonene samene hadde med andre samfunn.¹⁰ Arkeologifaget har hatt egne universitetsstipend øremerket samiskrelatert forskning i tillegg til forskningsrådsfinansiering.

“Antropologiproduksjonen” – med en 8 % av samiskrelatert total – kjennetegnes av et samisk fokus i første og siste del av vår undersøkelsesperiode, samtidig som vi har valgt å inkludere arbeider med et internasjonalt urfolksfokus, da disse anses å ha relevans for samisk forskning. Av totalt 15 antropologiske doktorgrader i perioden 1990–2010 regner vi seks som samiskrelaterte. Dermed kan både arkeologi og antropologi vise til at nesten halvparten av doktorgradene i denne 20-årsperioden er samiskrelaterte. Over halvparten av de antropologiske arbeidene er forskningsrådsfinansiert, og to arbeider universitetsfinansiert (ett stipend og ett utført i fast stilling).

Med unntak av en avlagt doktorgrad i 1999 har de juridiske doktorgradene blitt avlagt i siste del av undersøkelsesperioden. Samerettslig forskning er et satsningsområde, og rettsvitenskap kan vise til en klar økning. De rettsvitenskapelige avhandlingene utgjør så langt 8 % av den totale samiskrelaterte produksjonen. Disse doktorgradsprosjektene har vært finansiert ved hjelp av universitetsstipend og gjennomført i faste stillinger.

Det er videre avlagt tre doktorgrader innen kunsthistorie (forskningsrådsfinansiering) og en innen etnografi (gjennomført i fast stilling). Samlet utgjør det 6 % av den samiskrelaterte totalen. Også pedagogikk og samiske språkfag utgjør hver 6 % av totalen. Fra og med 1995

¹⁰ Jf. innspill fra Institutt for arkeologi til nytt program for samisk forskning i Norges forskningsråd, mars 2006.

og ut perioden ble det i faget pedagogikk avlagt totalt fire doktorgrader med søkelys på samiske tema, noe som gjør at faget kan vise til et relativt lite, men stabilt samiskrelatert fokus når det gjelder doktorgradsproduksjon. Arbeidene ble finansiert av forskningsrådet og av Samisk høyskole, mens en avhandling ble utført som en del av ordinær førstelektorstilling.

Språkfagene kommer på banen i andre halvdel av perioden, og fordeler seg på områdene språkvitenskap, språkteknologi og litteratur. To av avhandlingsprosjektene – begge i språkvitenskap – har vært tilknyttet og finansiert av Samisk høyskole. Ett arbeid var forskningsrådsfinansiert og det andre – i kulturkunnskap – var et universitetsstipend øremerket samisk forskning. Samlet utgjør disse 6 % av den samiskrelaterte produksjonen. Selv om språkfagene generelt er små universitetsfag, er dette en altfor beskjeden andel av den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen, særlig sett i lys av klare målsetninger og ambisjoner når det gjelder samisk språksatsning. Den lave andelen avlagte avhandlinger kan sannsynligvis forklares med et lite rekrutteringsgrunnlag. Sammenlignet med andre fag er det få som rekrutteres til samiske språkfag, og enda færre som går videre til en doktorgradsutdanning. Det bør derfor legges særlig vekt på rekruttering til de samiske språkfagene.

Til tross for at planlegging, sosiologi og statsvitenskap er svært relevante fagområder av betydning for samiske samfunnsforhold, finner vi kun tre avlagte doktorgrader (4 % av samiskrelatert total) på disse områdene i hele perioden, to i planlegging og en i statsvitenskap. Disse tre var forskningsrådsfinansiert. Kobler man imidlertid på de seks antropologiarbeidene, forbedrer bildet seg noe, og antropologi sammen med politikk/samfunn utgjør da 12 % av den samiskrelaterte totalen. Det minste faget i samiskrelatert doktorgradssammenheng er filosofi, med kun en avlagt doktorgrad.

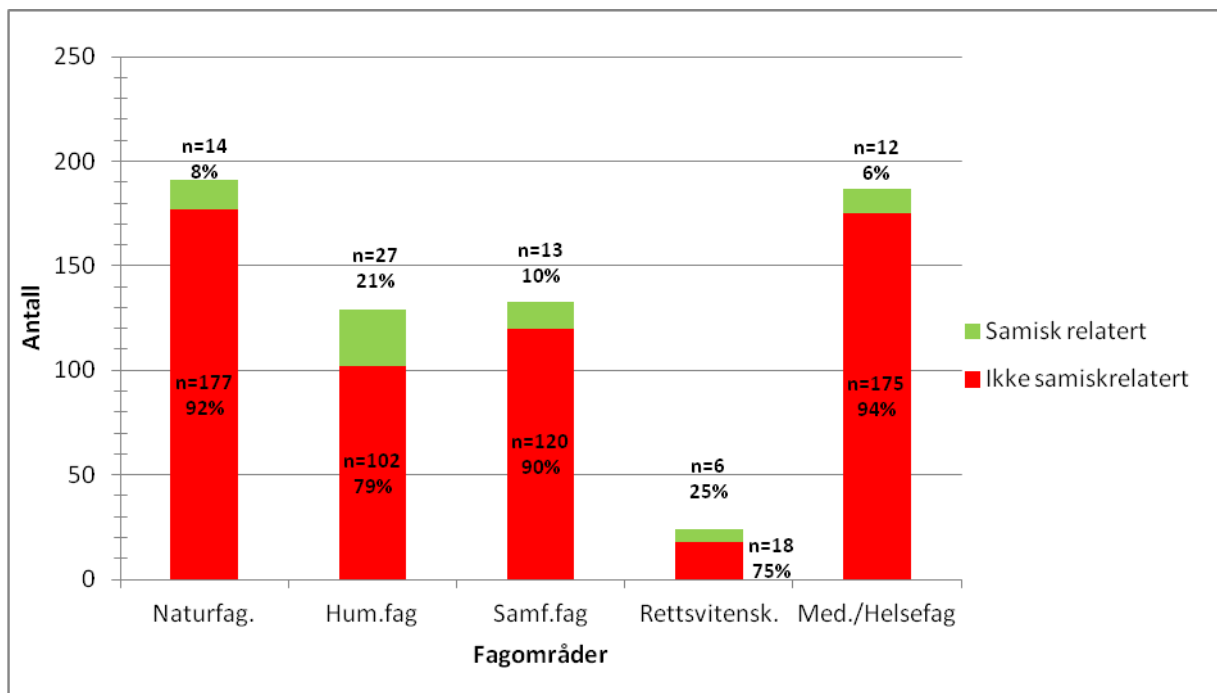
4.3.4 Samiskrelatert og relevant total doktorgradsproduksjon

Vi har videre valgt å se på den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen i forhold til den relevante totalproduksjonen (figur 2). Fagområdene er her kategorisert i fem hovedområder: relevante naturfag, humanistiske fag, medisin og helsefag, rettsvitenskap og samfunnsfagene. Med universitetets doktorgradsoversikt som grunnlag har vi gjennomgått doktorgradslistene og talt opp den relevante sammenligningstotalen. Det vil si at for de naturvitenskapelige fagene inkluderes dr.philos., dr.scient., og PhD-er i arktisk og marin biologi, ressursbiologi, plantefysiologi og medisinsk biologi. For de humanistiske fagene er følgende avhandlinger inkludert: dr.philos. og dr.art. i arkeologi, filosofi, historie, religionsvitenskap, språk og litteratur, og PhD innen humanistiske fag og relevante kultur- og samfunnsfag. Samfunnsfagene omfatter dr.philos., dr.polit. i antropologi, sosiologi, statsvitenskap, planlegging og pedagogikk, og PhD i kultur- og samfunnsfag for disse fagene. De medisinske fagene består av samfunnsmedisin og klinisk medisin.

Som figur 2 viser, avlegges det et klart større antall doktorgrader totalt sett blant naturvitere og medisinerer enn tilfellet er blant humanister, samfunnsvitere og jurister. Likevel er det verdt å merke seg at den samiskrelaterte produksjonen innenfor fagene rettsvitenskap og humaniora utgjør henholdsvis 25 % og 21 % av den relevante totalandelen for disse fagene. Dette er en forholdsvis stor prosentandel og vitner om en betydelig samisk forskningssatsning, selv om

enkelte humanistiske fag har en liten produksjon. Som vist i figur 1 har medisin/helsefag og de naturvitenskapelige fagområdene biologi/fysiologi de største prosentandelene av samiskrelatert forskning med 17 % og 19 %. Men innen hvert av disse fagområdene utgjør den samiskrelaterte forskningen en forholdsvis liten andel av den relevante totalproduksjonen, med henholdsvis 6 % for medisin/helsefag og 8 % for naturfagene.

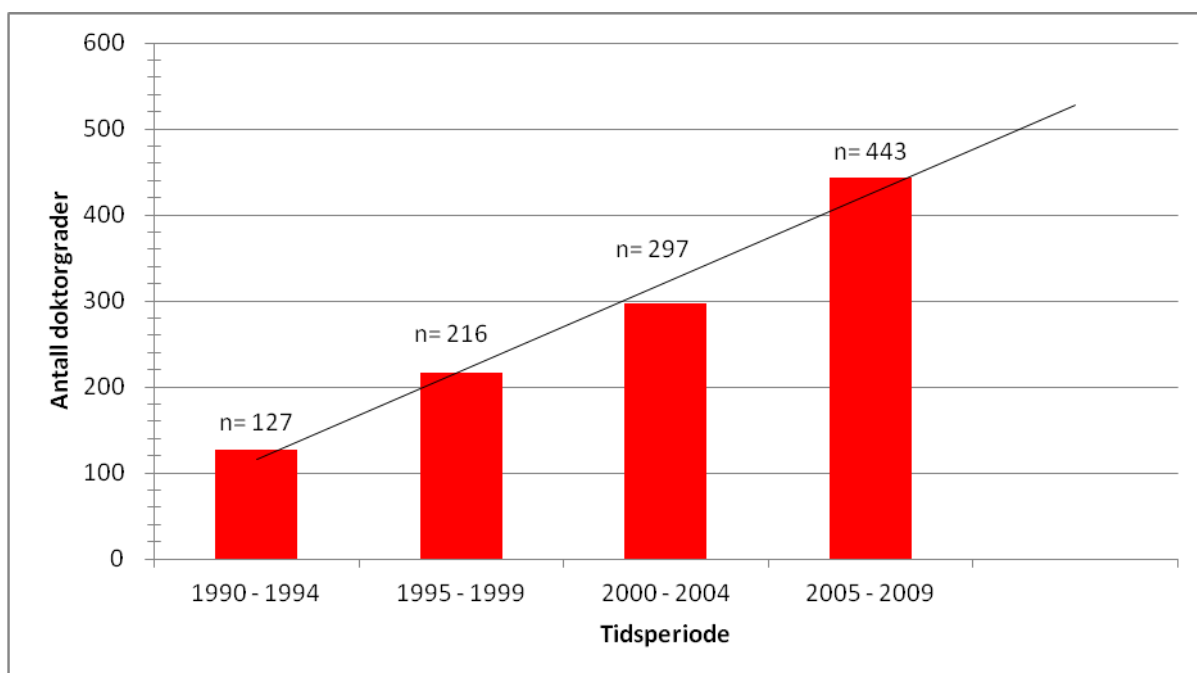
Figur 4.2 Fordeling mellom samiskrelaterte doktorgrader versus totalandel relevante doktorgrader i hele perioden

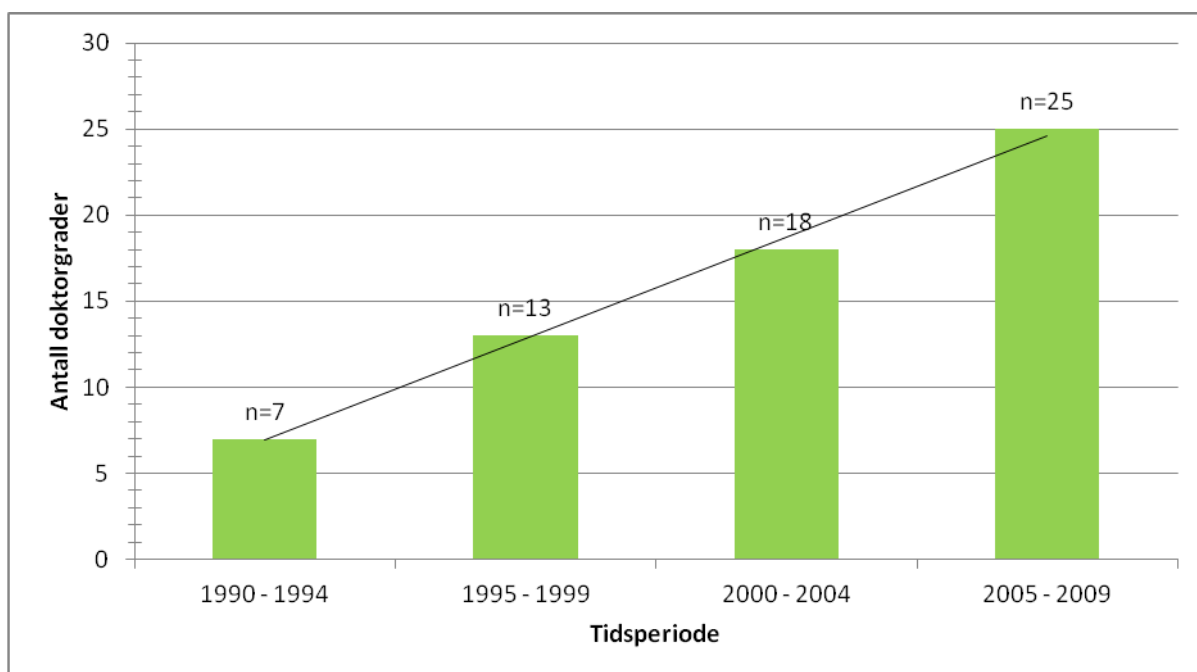
4.3.5 Doktorgradsøkning

Ved UiT har det fra 1990 og fram til 2009 generelt vært en betydelig økning av doktorgrader (figur 3). Økningen pr. femårsperiode er på nærmere 250 %. Figur 4 viser den totale relative økningen av samiskrelaterte doktorgrader i samme periode. I denne perioden har den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen pr. femårsperiode hatt godt og vel samme økning som den totale økningen ved universitetet, på 257 %. Imidlertid er det faktiske antall samiskrelaterte doktorgrader (N) mange ganger lavere enn den totale N. Samtidig finner vi grunn til å poengtere at den samiskrelaterte økningen holder tritt med totalen (figur 3 og 4). Denne positive utviklingen synes å fortsette. I 2010, som er starten på neste femårsperiode, ble det avlagt hele ni doktorgrader med samiske tema. Ser vi på tallene for første halvdel av 2011, synes tendensen fortsatt å være positiv. Pr. juni 2011 er det registrert fem avlagte samiskrelaterte doktorgrader.

Figur 4.3 Total doktorgradsproduksjon ved UiT pr. femårsperiode, 1990–2009

Figur 4.4 Utviklingen av samiskrelaterte doktorgrader pr. femårsperiode, 1990–2009

4.4 Funn

4.4.1 Det generelle bildet

Samlet sett viser gjennomgangen at den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen utgjør en relativt stor andel av de doktorgradsarbeidene det er rimelig å sammenligne med, et bilde som viser en genuin og bred interesse for samiskrelatert forskning. Samisk og samiskrelatert forskning i Norge har da også over flere tiår blitt styrket (Stordahl 2008: 249). Universitetet i Tromsø har i løpet av sine 40 år bygd opp betydelig samiskrelatert forskningskompetanse og vitenskapsbasert kunnskap innen en rekke fagfelter. Samtidig ser vi at noen fagområder i perioden 1990–2010 har lyktes bedre enn andre når det gjelder å få gjennomført doktorgradsprosjekter. Årsakene til dette kan være mange og sammensatte. Vi velger her å understreke betydningen av faglige satsninger, enten de er initiert som en følge av nasjonale fagpolitiske mål eller forskningsinstitusjonenes egne prioriteringer. Samtidig vil vi igjen understreke at stor eller liten doktorgradsproduksjon ikke alene gir et tilstrekkelig godt bilde av forskningssituasjonen ved de ulike fagområder, og at vår gjennomgang må ses i sammenheng med blant annet NIFU-kartleggingen.

Som nevnt innledningsvis har vi ikke her lagt vekt på om det er samer eller andre som har avlagt samiskrelaterte doktorgrader. Likevel er det grunn til å poengtere at utdanningsnivået blant samer er høyere enn tidligere, og det er rimelig å anta at noe av økningen i antall samiskrelaterte doktorgrader kan ha sammenheng med at det også i den samiske befolkningen er en økende andel som tar høyere utdanning (Næss et al. 2007:1 ; 47). Mens den eldste aldersgruppen blant samer over 65 år har et lavere utdanningsnivå sammenlignet med den ikke-samiske populasjonen, er det ingen forskjell mellom etniske grupper i de yngre aldersgruppene, der andelen med utdanning utover 12 år øker. Uavhengig av etnisk tilhørighet gjør derimot forskjellene seg gjeldende når det gjelder kjønn, med flest kvinner som tar høyere utdanning (ibid., se også kapittel 5, pkt 5.8.2 i *Samiske tall forteller 4*).

4.4.2 Faglige satsninger

Vi ser at ved de fagområdene hvor det har vært et faglig fokus og en strategisk satsning, kan man også vise til relativt mange avlagte avhandlinger. Biologi/fysiologi, medisin og helseforskning, historie og arkeologi er de fire største samiskrelaterte fagområdene.

Når det gjelder de førstnevnte fagområdene, har forskning på reindrift og beiteforhold lange tradisjoner ved Universitetet i Tromsø. Her kan særlig miljøet knyttet til arktisk biologi og studiet av arktiske dyrs fysiologi, samt forskningsmiljøet på terrestre økosystemer framheves.

Det andre store området er medisin og helseforskning. Senter for samisk helseforskning ble opprettet i 2001, og finansieres av midler fra Helse- og omsorgsdepartementet. Bakgrunnen for opprettelsen var manglende kunnskap om helse og sosiale forhold, og mangelen på forskningsbasert kvantitativ kunnskap om helse- og levekårsrelaterte problemstillinger i den samiske befolkningen. En forutsetning for å igangsette denne type forskning var derfor at det ble gjennomført en stor og representativ helse- og befolkningsundersøkelse ”Helse og levekårsundersøkelsen i områder med samisk og norsk bosetning – SAMINOR”¹¹ (Lund et al. 2007: 66).

At den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen også kan vise til en relativt stor andel naturvitere og medisinere, kan forklares med at man innen naturvitenskapelige og medisinske fagmiljø tradisjonelt har hatt større fokus på gjennomføringsgrad innenfor normert tid. Større miljø med førstestillings- og toppstillingskompetanse antas også å ha betydning for gjennomstrømningen. Innen de nye PhD-utdanningene og i de nye ordningene med forskerskoler er hensynet til gjennomføring sentralt, men dette er ordninger som ikke var gjeldende for doktorgradsprosjektene i største del av den perioden som er gjennomgått. Overgangen til PhD-utdanningen skjer i siste del av vår undersøkelsesperiode.

Historie, arkeologi og rettsvitenskap er fagfelt som har påtatt seg et særlig ansvar for samisk forskning. Her synes det åpenbart at langvarig satsning i form av eksplisitte strategier og personellmessig oppbygging har gitt resultater. Ved siden av hav-, miljø- og naturressurser i nordområdene er same- og urfolksrett et hovedsatsningsområde for forskningen ved Det juridiske fakultet.

Felles for medisin og helseforskning, historie og arkeologi er at fagmiljøene har egne toppstillinger med et særlig ansvar for det samiske forskningsfeltet. En slik satsning skaper grunnlag for et forskningsmiljø som tilrettelegger for kompetansebygging og et godt stipendiat- og undervisningsmiljø. Vi ser videre at disse fagmiljøene har lyktes i å innhente en stor andel forskningsrådsfinansiering. Samtidig er det nødvendig med et jevnlig arbeid for å rekruttere til samisk forskning, også kvalifiseringstiltak ved bruk av postdoktorstipender. Økt doktorgradsproduksjon vil kunne bidra til flere seniorforskere som opparbeider seg undervisnings- og veiledningskompetanse innenfor sine fagfelt. Dette vil igjen føre til ytterligere økt interesse og rekruttering til forskning på samiske forhold. En konstant vektlegging av forskerrekruttering vil dessuten sikre kontinuitet ved eksisterende sterke samiskrelaterte fagmiljø selv når vitenskapelig personale går av for aldersgrensen.

Samisk språkforskning står i en særstilling når det gjelder samisk forskning og kunnskapsutvikling. Forskning om samfunnsmessige prosesser knyttet til bruken av de samiske språkene vil være viktig som grunnlag for større bevissthet om samfunnets ansvar for de samiske språkene (jf. *Handlingsplan for samiske språk – status 2010 og videre innsats 2011*). Ved fagmiljøene i samisk språkvitenskap, språk og litteraturvitenskap og samisk språkteknologi er det særlig viktig å arbeide med forskerrekruttering og tilrettelegging for å sikre at det blir flere doktorgradsarbeider.

Etter hvert har flere fagområder vist økende interesse for samiskrelatert forskning, noe som gjenspeiles i miljøenes forskningsstrategier. Det må derfor forventes at de fagområder som i

¹¹ Undersøkelsen ble gjennomført i perioden 2003–2004 i regi av Senter for samisk helseforskning ved Universitetet i Tromsø i samarbeid med Nasjonalt folkehelseinstitutt. SAMINOR har lagt grunnlaget for mye av forskningsaktiviteten ved sentret.

denne gjennomgangen har en liten andel samiskrelatert doktorgradsproduksjon, ved neste korsvei kan vise til en økning i denne. Samiskrelatert forskning angår mange fagfelt og er relevant i mange sammenhenger, det være seg historiske og nåtidige perspektiver på nordområdesatsning, økologiske sammenhenger, klimaforskning, sør-nord-relasjoner, demokrati- og rettsutvikling, ressursforvaltning og styring, helse og levekår, identitets- og språkforvaltning eller språkutvikling.

4.4.3 Finansiering

Selv om vi mangler en fullstendig oversikt over finansieringen av den enkelte samiskrelaterte doktorgrad, er Forskningsrådet – både det tidligere NAVF og dagens NFR¹² – den viktigste finansieringskilden. Det tidligere minoritetsforskningsprogrammet i NAVF har betydd mye, og forskningsrådsfinansieringen utgjør også en hovedkilde for de naturvitenskapelige doktorgradene. Dessuten har støtte fra Reindriftens forskningsfond vært viktig enten i kombinasjon med forskningsråds- eller universitetsstipend.

Vi ser også at Samisk høyskole har spilt en aktiv rolle når det gjelder forskerrekruttering, og tilrettelagt for doktorgradskvalifisering av egne ansatte. UiT hadde på begynnelsen av 2000-tallet tre øremerkede samiske doktorgradsstipend, hvorav to av disse inngår i vår oversikt. Disse ble tildelt Senter for samiske studier, som stod for utlysning og tildeling av stipendene. Dessuten har arkeologi hatt tre samiske universitetsstipend. Også ved Det juridiske fakultet har universitetsstipend inngått som en del av den strategiske satsningen på samerettslig forskning.

4.4.4 Anbefalinger

Til tross for at noen fagområder så langt har liten samiskrelatert doktorgradsproduksjon, vitner den faglige bredden i doktorgradene om stor vitenskapelig interesse og innsikt i forhold som har særlig relevans for samiske spørsmål. Til dette hører det med at vi i denne gjennomgangen bare har konsentrert oss om doktorgradene avlagt ved Universitetet i Tromsø. En samlet samiskrelatert doktorgradsoversikt både nasjonalt og nordisk (og i en viss grad internasjonalt) vil ytterligere forbedre bildet.

Selv om oversikten samlet sett er positiv i betydningen omfang og bredde, vil vi poengtere at det er nødvendig med videre vektlegging og nye satsninger. Vi ser at noen fagområder kommer dårligere ut enn andre på tross av tidligere prioriteringer. Det gjelder i særlig grad samiske språkfag, der vi mener det kreves en vedvarende innsats på grunn av at rekrutteringssituasjonen er en helt annen enn ved andre fagområder. Med basis i kapittelgjennomgangen her synes det dessuten å være en sammenheng mellom den samiskrelaterte doktorgradsproduksjon og fagenes faglige målsetninger. Et viktig grep vil

¹² Etter NAVF har Forskningsrådet finansiert to samiske forskningsprogram.

derfor etter vår mening være å innarbeide samiskrelaterte fokus i de fagstrategier der dette ennå mangler.

Konkret anbefaler vi at det jevnlig bør utarbeides oversikter/analyser over den samiskrelaterte doktorgradsproduksjonen. Det gjelder både for UiT, på nasjonalt plan og i en nordisk sammenheng. Slike oversikter vil kunne gi grunnlag for planlegging, nye satsninger og prioriteringer, og ikke minst gi en indikasjon på hvor det trengs en ekstra innsats i bestrebelsene på å styrke samiskrelatert forskning.

Referanser

Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet (2011): Handlingsplan for samiske språk – status 2010 og videre innsats 2011

Fulsås, Narve (1993): Universitetet i Tromsø 25 år. Universitetet i Tromsø

Lund, E., M. Melhus, K.L. Hansen, T. Nystad, A.R. Broderstad, R. Selmer og P.G. Lund-Larsen (2007): Population based study of health and living conditions in areas with both Sami and Norwegian populations – the SAMINOR study. *Int J Circumpolar Health*, **66**(2):113–128.

Næss, Ø., M. Rognerud og B.H. Strand (2007): Sosiale ulikheter i helse. En faktarapport. In., vol.:1.

Stordahl, Vigdis (2008): Nation Building Through Knowledge Building. The Discourse of Sami Higher Education and Research in Norway. I *Indigenous Peoples. Self-determination, Knowledge, Indigeneity* Henry Minde (red.) Eburon

Stortingsmelding nr. 34 (2001–2002): Kvalitetsreformen om høyere samisk utdanning og forskning.

Aarbakke, Jarle, og Eivind Bråstad Jensen (2011): Fra seminar til universitet. Kronikk i *Nordlys*, 6. februar 2011.